

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.14.30>

Volume 7/2

2023 p. 484-497

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ’NİN UNUTULAN ŞAİR KADINI:
NERİMAN HİKMET

THE FORGOTTEN POETESS OF THE EARLY REPUBLICAN ERA:
NERİMAN HİKMET

Bahanur GARAN GÖKŞEN*

ÖZ

Neriman Hikmet (1912-1987); Erken Cumhuriyet Dönemi’nden itibaren edebiyatın içerisinde bulunan bir yazar; Suat Derviş’le birlikte Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği’ni kurarak aktivist kimliğiyle adını duyuran ve *Haber, Vatan, İkdam* gibi dönemin ünlü gazetelerinde yayımladığı yazılarla tanınan bir gazetecidir. Aynı zamanda *Ankara Kabristanında Açan Güller* (1966) adlı röportaj kitabı ile *Gazetelerin Bilmediği, Partilerin Konuşmadığı Hakikatler* (1948) ve *Mevlâna: Bilimsel Gerçekçilik Açısından Varoluş Felsefesi* (1975) adlı incelemesiyle bilinen bir araştırmacı olan Neriman Hikmet, *Köyün Dulları* adlı bir roman da kaleme almıştır. Bütün bunlarla birlikte Neriman Hikmet, Cumhuriyet döneminin “ilk” şair kadınlarından biridir. 1930’lu yıllarda, çok genç bir yaşta dergilerde yazdığı şiirlerle edebiyat dünyasına adım atan Neriman Hikmet, *Konya Yolunda Tahassüsler* (1932) ve *Tren* (1935) adıyla iki şiir kitabı yayımlamıştır. Bu eserlere dair edebiyat tarihlerinin pek çoğunda herhangi bir bilgiye rastlanmadığı gibi, onun şiirleri üzerine yapılan çalışmalar da yok denecek kadar azdır. Günümüzde “unutulmuş bir şair” olarak kabul edilen Neriman Hikmet; kadınların sesinin çok az duyulduğu bir dönemde ve erkeklerin ağırlık taşıdığı edebiyat çevrelerinde şiirler yayımlayabilmesi sebebiyle incelenmesi gereken önemli bir isimdir. Bu makalede Neriman Hikmet’in edebiyat dünyasındaki yeri ile poetikası ele alınarak şiir türündeki eserleri tanıtılacak, bu eserlerde öne çıkan ve şiir anlayışının farklı evrelerini gösteren üç şiiri çerçevesinde şairliği değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: *Şiir, Şair, Gazeteci, Neriman Hikmet, Erken Cumhuriyet Dönemi*

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı, E-mail: bahanurgaran@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5852-8113, İstanbul, Türkiye.

ABSTRACT

Neriman Hikmet (1912-1987) was a writer who emerged during the Early Republican Period and became a prominent figure in literature. She gained recognition for her activist identity by co-founding the Turkish Revolutionary Women's Association alongside Suat Derviş. She was also a journalist known for her articles published in prominent newspapers of the era such as *Haber*, *Vatan*, and *İkdam*. Furthermore, Neriman Hikmet stood out as a researcher with her literary journalism book titled “*Ankara Kabristanında Açan Güller*” (1966) and her analyses including “*Gazetelerin Bilmediği, Partilerin Konuşmadığı Hakikatler*” (1948) and “*Mevlâna: Bilimsel Gerçekçilik Açısından Varoluş Felsefesi*” (1975). She also authored a novel titled “*Köyün Dulları*”. Together with all these, Neriman Hikmet stands as one of the “female” poet pioneers of the Republican Era. In the 1930s, by presenting her poetic compositions in literary magazines, she made a step to the world of literature at a very young age. Furthermore, Neriman Hikmet authored two poetry books, namely *Konya Yolunda Tahassüsler* (1932) and *Tren* (1935). Regrettably, scholarly inquiries into these works remain conspicuously absent from many literary histories. Moreover, the studies dedicated to her poems are also very few. Neriman Hikmet, who is currently regarded as a “forgotten poet,” is an important figure that deserves a study due to her ability to publish poems in a time when the voices of women were seldom heard and literary circles were predominantly dominated by men. In this article, Neriman Hikmet’s place in the literary world and her poetics will be discussed, her works in the genre of poetry will be made acquainted, and her poetry will be evaluated within the context of three seminal poems of these literary works that show the different phases of her poetic understanding.

Keywords: *Poem, Poet, Journalist, Neriman Hikmet, Early Republican Era*

Giriş

Türkiye’de “Erken Cumhuriyet Dönemi” olarak tanımlanan ve 1923’ten 1940’a kadar uzanan dönem, yeni rejimin Batılılaşma politikalarına uygun olarak siyasal, toplumsal, kültürel alanlarda atılımların hız kazandığı bir süreci kapsar. Temeli Tanzimat yıllarında atılan Batılılaşma politikalarının programlı şekilde yürütüldüğü bu dönemde hem kültür hem de sanat alanında önemli değişimler yaşanırken şairler ve yazarlar Batı edebiyatıyla yakın bir ilişki içerisine girer. Batı şiirinin etkisiyle Türk şiirini, biçim ve içerik açısından yenileştirme çalışmaları bu dönemde hız kaybetmeden devam eder.

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde, iktidarın ulus-devlet kurma bilinciyle hareket ettiği göz önüne alındığında Batılılaşmanın yanı sıra milliyetçilik de kültür ve sanat alanında etkisini göstermekte, dolayısıyla milliyetçilik düşüncesi Türk şiirinin temel dinamiklerini belirlemektedir. Bu dönemde Türk şiiri, millî değerlere vurgu yaparak millet olma bilincini pekiştirmeyi amaçlayan bir çizgide ilerlediği için şiirlerinde millî duyguları ve kahramanlığı işleyen şairler Kurtuluş Savaşı’nda verilen bağımsızlık mücadelesinin izlerini, Atatürk’ün ilke ve inkılaplarının savunusunu edebiyata taşırlar. Yine aynı dönemde Enis Behiç Koryürek, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Ozansoy ve Faruk Nafiz Çamlıbel’in kurduğu Beş Hececiler topluluğu; şiirlerinde halka

TOBİDER

International Journal of Social Sciences

Volume 7/2 2023 p. 484-497

ulaşma gayesiyle sade, anlaşılır bir dil kullanarak hece veznine ilgi gösterirken Nâzım Hikmet ise Marksist dünya görüşünün etkisinde yazarak serbest nazım biçimini geliştirmiştir. Kültür ve sanat alanında hareketliliğin yoğun olduğu Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hâşim, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ahmet Muhip Dıranas, Nâzım Hikmet, Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat, Fazıl Hüsni Dağlarca şiirleriyle ön plana çıkan şairler arasında gösterilebilir. Bununla birlikte 1930'lu yıllarda sayıca az da olsa şair kadınlar, önemli eserler ortaya koyarak edebiyat dünyasında kadınların görünürlüğünü artırmaya çalışmıştır. Bu dönemin şair kadınları arasında yer alan Halide Nusret Zorlutuna, Şükûfe Nihal gibi isimlerin toplumsal veya bireysel konuları işleyen şiirler yazdığı görülür. Ancak bu şairlerin yanına Neriman Hikmet'i (Neriman Hikmet ÖZTEKİN [1912-1987]) de eklemek gerekmektedir.

I. "Gölgede Kalan Kadın": Neriman Hikmet

Edebiyat tarihlerinde hakkında pek az bilgi bulunan Neriman Hikmet, "şair, yazar" olarak gösterilmekle birlikte "şiirlerinden çok gazeteciliği ve sola yakın görüşleriyle tanın[mıştır]" (Yaşın 2010: 751). Neriman Hikmet'e kısa bir bölüm ayıran *Edebiyatımızda Kadın Yazarlar Sözlüğü*'nde ise "ilk şiirleri yayımlandığında kadın şairler arasında farklı bulundu" ifadesi bulunmakla birlikte, bu ifadeye dair bir referansa yer verilmemiştir (Ağaoğlu ve Saral 2013: 332). Bu noktada Bülent Varlık da Neriman Hikmet için "Ne basın ne de edebiyat tarihinde kapsamlı bir şekilde yazılmış bir Neriman Hikmet biyografisine rastlanır. O, kendi halinde, inandığı değerlere sonuna kadar sahip çıkan yalnız ve hep 'gölgede kalan' bir kadındır" diyerek onun unutulmuşluğuna vurgu yapmaktadır (2020: 23). Gerçekten de Neriman Hikmet bugün edebiyat çevreleri tarafından görmezden gelinmiş, unutulmuş, yok sayılmış bir yazar olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa Neriman Hikmet; 1930'lu yıllardan itibaren edebiyat dünyasında adını duyurmaya başlayarak edebiyatın hemen her türünde eser vermiş, ancak daha çok gazeteci kimliğiyle tanınmış, gençlik yıllarında sosyalizmin savunucuları arasında yer alırken hayatının son döneminde Mevlâna üzerine incelemeleriyle öne çıkmış bir yazardır. Nitekim Nevzad Sudi (A. Nevzad Odyakmaz) ona dair hatırladıklarını *Küllük Anıları*'nda şu sözlerle anlatmıştır:

"Yıllar öncesine, 1940-1941 yıllarına dönüverdim birden; yine Küllük kahvesine. Neriman Hikmet dar omuzlarıyla, bir avuçluk yüzüyle, dostlukla, sevecenlikle, dopdolu mavi gözleriyle, çelimsiz, albenisiz bir genç kızdı o zamanlar. Sessiz duruşundaki üzgünlük, boynu büküklük ilkin dokunurdu insana, hele ilk tanışanlara. Ama bir kez konuşmaya başladı mı bilgisiyle, kesin, doğru yargılarıyla, eleştirileriyle ilginçleşir, çekici bir kişiliğe bürünürdü; bayağı güzelleşir, dirileşirdi" (2004: 133).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin kültür hayatının önemli yazarlarından Suat Derviş'le birlikte Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği'ni kuran ve Reşat Fuat Baraner ile Suat Derviş'in yanında yer alarak *Yeni Edebiyat*¹ dergisini çıkaran Neriman Hikmet; hayatı

¹ *Yeni Edebiyat* gazete boyutunda hazırlanmış bir dergidir ve ilk olarak 1937 yılında çıkmış, aynı yıl 11. sayı ile kapanmıştır (Varlık 2020: 9-14). Dergi 1940-1941 arasında tekrar çıkmış ve bu seferki yayın hayatı da 26 sayı ile sınırlı kalmıştır (Varlık 2020: 81-90).

boyunca Suat Derviş'in yanından ayrılmayacak, onunla aynı ideolojiyi paylaşırken yakın bir dostluk kuracaktır. Tahir Şilkan da Neriman Hikmet hakkında kendisiyle yapılan bir röportajda, Neriman Hikmet'in Suat Derviş ile yakınlığını anlatırken *Yeni Edebiyat* dergisinin yayımlanma aşamasını şu şekilde özetlemiştir:

“Reşat Fuat Baraner, o dönemde Türkiye Komünist Partisi'nin yöneticilerinden birisidir. TKP, o zamanlar gizli bir parti ve Reşat Fuat partinin genel sekreteri. Bu dönemde parti bir ülkede halka ulaşmanın birinci yolunun edebiyat olduğunu tespit ediyor. ‘Edebiyat yoluyla halka ulaşalım,’ diyerek bir edebiyat dergisi çıkarmak istiyorlar. Bu derginin adı Yeni Edebiyat. Gazetenin sahipliğini Neriman Hikmet üstleniyor. Suat Derviş gazetede yazılar yazıyor ve editörlük görevini üstleniyor. Yeni Edebiyat ilginç bir dergi. Çok önemli edebiyatçıların bu dergide yazmış olduğunu görüyoruz. Nâzım Hikmet'ten Orhan Kemal'e, Hasan İzzettin Dinamo'dan Ahmet Hamdi Tanpınar'a kadar birçok mühim kişinin dergide yer almıştır. Dergiyi çıkarmak için Neriman Hikmet babasından miras kalan bir evi satıyor. Hayattaki tek servetinin de o olduğunu eklemek istiyorum” (Gülen Eyi 2020).

Bu bağlamda Neriman Hikmet'in dergide yönetici sıfatıyla adının “paravan” olarak kullanıldığını ve asıl yönetimin Reşat Fuat Baraner'de olduğunu Liz Behmoaras da vurgulamaktadır (2008: 150). Neriman Hikmet yakın dostu Suat Derviş gibi gittiği mekânlarda duruşu ve konuşmasıyla dikkat çeken, kültürlü bir kadındır. Nitekim Eminönü Halkevi'nin düzenlediği “Kadın Şairler Gecesi”ne katılan Neriman Hikmet'e dair bir anıyı aktaran Tanıl Bora “kadın şair” söylemine karşı çıkan şairin, bu tavrını “‘birinci dalga’ feminizmin radikal hatta fevrî bir ifadesi” şeklinde yorumlamıştır:

“Neriman Hikmet, ‘kadın şair’ tanımına ve kadınlara mahsus bir şiir gecesi düzenlenmesine karşı çıkıyor. Medeni kanunun kadınla erkeği eşit saydığını, gramerdeki ‘müenneslik’ (dişillik) edatlarının kalktığını, artık insanların mesleğinin kadın ön eki koymadan söylendiğini hatırlatıyor. Şöyle tamamlıyor: ‘*Kadının ismi artık bir bebek, bir esire değil, kadın kadındır. Kadın insandır.*’

‘Kadın kadındır’ı, behemehal ‘Kadın insandır’a bağlamak istiyor Neriman Hikmet. Kadın şairler gecesini, kendisine ‘kadın klüplerini, bizim Kadınlar Birliği’ni, Amerika’da, Avrupa’da bazı acaip isimlerle işittiğimiz lüzumsuz kadın teşekküllerini hatırlattığı için sevmemiş. Eşitlikçi ‘birinci dalga’ feminizmin radikal hatta fevrî bir ifadesi... ‘Sosyal hayatımızda feracesine bürünüp kafesli mesire yerlerinde dolaşır gibi asri bir ‘hanımlar âlemi’ yaratmak, doğrusu soğuk oluyor’du ona göre.

Neriman Hikmet'in nazarında asıl sorun, kadın yazar ve şairlerin kabul görmemesi, edebiyat tarihinin kadın şairlere sadece ‘birkaç silik imza olarak’ yer vermesiydi. Ayrı bir kadın matinesi düzenlemek yerine, ‘herhangi bir edebiyat gecesinde kadın şairlerimizden de beyitler okunup onlar hakkında etütler gösterilemez miydi?’ diye soruyordu” (Bora 2022).

Feminizmin gerçek anlamda ne olduğunun yeni yeni kavranmaya başlandığı bir dönemde şair kadınlar için düzenlenen şiir gecesinde “kadın şair” söylemine bu şekilde karşı çıkması onun cinsiyetçi dil kullanımını eleştirebilecek bir bilince ve kültüre sahip olduğunun kanıtıdır. Türk şiirinde kadın sesinin pek fazla duyulmadığı bu dönemde çok genç yaşta art arda iki şiir kitabı yayımlaması Neriman Hikmet'in Erken Cumhuriyet Dönemi şair kadınları arasında incelenmesini zorunlu kılmıştır. Son yıllarda İthaki Yayınları tarafından kitaplarının basılmasıyla Suat Derviş üzerine yapılan çalışmalar

artmışken ve onun gazetelerde tefrikalar hâlinde unutulmuş romanları, hikâyeleri gün yüzüne çıkarılmışken Suat Derviş'in çok yakınında olan fakat onun gölgesinde kalan Neriman Hikmet üzerine bir iki yazı dışında çalışma yapılmaması bu yazının da yazılma sebebidir.

II. Neriman Hikmet'in Poetikası: “Şiirlerle Dolu Duyguların Hezeyanı”

Neriman Hikmet, 1930'ların erkek egemen edebiyat çevrelerinde iki şiir kitabı yayımlayarak dikkat çekmeyi başarmış bir şair kadındır. Bu noktada onun şairliğine dair yazılanlar sınırlı olmakla birlikte ulaşılan bilgiler, genellikle ilk şiirlerini *Servet-i Fünûn* (*Resimli Uyanış*)'da yayımlayarak edebiyat dünyasına adım attığı yönündedir:

“1930 yılında yazdığı *Servetifünun* dergisinde yazdığı şiirlerle edebiyat hayatına atılan Neriman Hikmet; *Haber, İstiklal, Vatan, Tanin, İkdam, Son Telgraf, Son Saat, Medeniyet, Tan, Şehir, Meram* (Konya, 1950), *Ankara Telgraf* gibi çok sayıda gazetede çalıştı; bazı yazıları nedeniyle tutuklandı” (Tonga 2020).

Ayrıca *Servet-i Fünûn* dergisi tarandığında şairin ilk edebî ürünlerinin mensur şiirler olduğu görülür. Bu çalışma kapsamında yapılan araştırmalar neticesinde 26 Haziran 1930 tarihinde “Solgun Bahar” adıyla *Servet-i Fünûn*'da (S. 82, nr. 1767, s. 55) yayımladığı mensur şiirinin tespit edebilen ilk ürünü olduğunu söylemek gerekir. Bu dergide yayımlanan şiirlerini kısa bir süre sonra kitaplaştıracak ve henüz 20 yaşında *Konya Yolunda Tahassüsler* (1932) adlı şiir kitabını yayımladıktan sonra, *Tren* (1935) adıyla bir şiir kitabı daha çıkaracaktır.

Neriman Hikmet *Konya Yolunda Tahassüsler* adlı ilk şiir kitabında “Konya Yolunda Tahassüsler”, “Papatya Falı”, “Son Tren”, “Mavi Avazı”, “Akşam Hisleri” olmak üzere 5 şiir yayımlamıştır. 16 sayfadan ibaret olan bu kitabın yarısını kitaba da adını veren “Konya Yolunda Tahassüsler” adlı uzun şiir oluşturur. Neriman Hikmet'in *Tren* adlı ikinci şiir kitabında “Tren”, “Fırtına-Sükûn”, “Bitmiyen Yollar”, “Hastahane Kamyonu”, “Geceler”, “Kendi Kendime”, “Aziz Kaptan”, “Sabah”, “Gelmeyen Akşam”, “Yaklaşma”, “Ben”, “Sonbahar”, “Kendi Âlemim”, “Bizi Terk Ettin”, “Günahkâr”, “İztrab Sarhoşu” olmak üzere 16 şiir bulunmaktadır. Neriman Hikmet aynı zamanda bu şiir kitabına bir “Ön Söz” de yazarak poetikasını açıklamaya çalışmıştır.

Neriman Hikmet'in şiirlerini incelemeye geçmeden önce onun şiire bakışını açıklayabilmek adına *Tren* adlı eserine “Ön Söz” olarak yazdığı metni okumak gerekir. Neriman Hikmet bu ön sözde, şiirlerini tanıtırken yazma sürecini de okuyucularla paylaşarak kendi şiirlerinin, beklenen “öz şiir” niteliğinde olmayabileceğini kabul eder, bunları kendi şiir dolu ruhunun birer dışı vurumu olarak gördüğünü söyler. Neriman Hikmet'in, “öz şiir” ifadesiyle; Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan dönemde bilhassa Ahmet Hâşim'in şiirleriyle temsil edilen, bireysel konular ile duygulanımların öne çıktığı, anlamdan ziyade ses ve musikinin başat unsur kabul edildiği, estetik açıdan güçlü şiir anlayışını kastettiği düşünülmektedir. Neriman Hikmet, bu tarz bir şiir yazmadığının farkındadır ve bu ön sözle kendi duygularını aktarırken eleştirilere açık olduğunu

vurgulamış, bu ifadelerin onu gülünç göstermeyeceğine inanmıştır. Yazdıklarını okuyuculara sunacak bir “şiiir demeti” hâline getirmenin büyük bir cesaret gerektirdiğinin farkındadır, dahası bu cesaretinin kendisini pek çok insandan daha ileri götürdüğünü düşünerek içten içe gurur duymaktadır. Bununla birlikte ufak tefek eksikliklerinin affedileceğini de umut eder. Nitekim “yazdıklarım; şiiir dolu gönlümün, şiiirle dolu duygularımın birer hezeyanıdır” diyerek şiiire estetik gayelerle yaklaşmadığını, tek amacının duygularını aktarmak olduğunu birçok kez söylemiştir (Neriman Hikmet 1935: 2). Buna karşın şiiir türündeki ilk eseri olan *Konya Yolunda Tahassüsler*’deki şiiirlerinde ve bilhassa sözü geçen kitaba da adını veren ilk şiiirinde annesine duyduğu özlemi anlatırken Hâşim’in melankolisine yaklaştığı görülür ki söz konusu şiiir, çalışmanın bir sonraki başlığında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Bir sonraki başlıkta Neriman Hikmet’in trenleri farklı izlekler üzerinden ele aldığı üç şiiirinden hareketle şairliğinin değişim ve dönüşüm aşamaları değerlendirilecek, günümüz okuru için Şair Neriman Hikmet tanıtılmaya çalışılacaktır.

III. Neriman Hikmet’in Şiiirlerine Bir Bakış: Trenden *Tren*’e Uzanan İnce Yol

Neriman Hikmet; trenlere odaklandığı ilk şiiiri olan “Konya Yolunda Tahassüsler” adlı şiiirinde yol ve yolculuk izleğini kullanmış, İstanbul’dan Konya’ya yapılan bir tren yolculuğu esnasında hissettiği duyguları anlatmıştır. Şairin babası Hikmet Bey’in TCDD’de çalışması ve çocukluğunu istasyonlarda trenlerle iç içe geçirmesi şiiirlerinde trenleri, yolları, yolculuk izlenimlerini bu kadar sık kullanmasının nedeninin çocukluğuna ve ailesine duyduğu özlemle açıklanabileceğini göstermektedir². Şair; trenin hareket etmesiyle yolcuların telaşını, hamalların ve satıcıların koşuşturmalarını aktarır. Şiiirin devamında yolculuk boyunca geçilen yerlerin güzelliklerine değinir. Şair, trenin camına yansıyan manzaralar eşliğinde içinden geçtikleri şehirleri tek tek tasvir eder. Geçtiği şehirlerin güzellikleri onun ruhunda daha önce fark etmediği bir sevgi olan vatan sevgisini uyandırır:

“Meyva ağaçlarının geçerken arasından
Bir haz duydum kalbimin sızlayan yarasından
Hareketsiz ruhumda bir varlık kıvıldadı
Uyuşmuş benliğime bir şeyler mırıldadı:
‘-Vatan toprağıdır sana ebedî kucak
Sen sev vatanını sev, onun bağıdır ocak.

² Şairin hayatına dair detaylı bilgi için bakınız: Varlık, Bülent. (2020). “Neriman Hikmet (Öztekin)”. ss. 23-26 içinde *1940’ların Dergileri*, C. II, Ankara: Sosyal Tarih Yayınları.

Mor dağları ardından şen kuşları ötüşen
Düşman yanığı köyler bak şimdi oldu, gülşen
Bu sevgide riya yok sev sen vatanımı sev
Vatan sevgisi kalpte en mukaddes bir alev.'
Aşksız ışksız kalbim birden bir hisle yandı
Uyuyan sevgilerim yavaş yavaş uyandı:
Ben de seviyormuşum demek bende his varmış
Bana vatan sevgisi canıma yakın yarmış
Ne nazı ne niyazı ne de ihaneti var
Benim kalbim ezelden müebbet sevgi arar..."

(Neriman Hikmet 1932: 6).

Trenle bir uçtan bir uca memleketi arşınlayarak gözlemleri üzerinden kendi ruhundaki yansımaları aktaran şairin, şehri adım adım gezerek eserini yazan bir "flanöz" duyarlılığında olduğu söylenebilir. Fakat şiirin ikinci bölümünden itibaren şair, annesine duyduğu özlemi anlatmaya başlayarak şiirin genel atmosferini değiştirir. Bu bölümde şair; annesizliğinin acısını "anne" olarak gördüğü vatana duyduğu sevgiyle bastırmaya çalışsa da başaramaz ve kedere boğulur:

"Dağlandı gene kalbim sızlıyor ta derinden
Keder beni avladı gönlümün can yerinden...
Öksüzlüğüm uyandı işte garipsiyorum
Vatan kucağındayım ah ne olur? diyorum.
Yüzümü, saçlarımı okşasa bir nermin el
Bu tabiat doğurdu bana sonsuz bir emel
Hicran бүktü boynumu nevmite kıvranyorum
Anne seni bu gece gönülden anıyorum
Pencere kenarında koluma düştü başım
Ta kalbimden damladı ellerime göz yaşım"

(Neriman Hikmet 1932: 8).

Özellikle annesiyle olan anılarının ve onunla ilişkilendirilen duygusal reaksiyonların, şairin bilinç altında önemli bir rol oynadığı görülür. Şair, özellikle annesiyle olan anılarına ve bu anıların yarattığı melankoliye odaklanırken bilinç altında taşıdığı bu duygusal

yükün etkisi şiirinde belirgin bir şekilde kendini gösterir. Küçük yaşlarda annesini kaybeden şair ona duyduğu özlemi, öksüzlüğünün acısını anlatırken büyüdüğü topraklar olan Konya'ya yaklaştıkça çocukluğunu ve annesiyle geçirdiği mutlu günleri hatırlamaya başlamış, bastırıldığı duygular bilinç düzeyine çıkararak kendisini kedere boğmuştur. Annesinin ruhunun rüzgârla gelip saçlarını okşadığını, göz yaşını sildiğini ve kendisini teselli ettiğini düşünür, bir süre bu hayalle avunur. Ardından trenin Akşehir'e varmasıyla dikkati dağılan şairin bir anlığına hüznünün azaldığı gözlemlenir, bu şehir vesilesiyle Nasrettin Hoca'yı hatırlayıp tebessüm eder. Ancak bu tebessüm de uzun sürmeyecek ve melankolisi yeniden nüksedecektir. Melankoliyle örülen bu mısralar akıllara Ahmet Hâşim'in şiirlerini ve bilhassa *Şi'r-i Kâmer* adlı eserini getirir, zira o da annesini erken kaybetmesinin ruhunda yarattığı hasarı ve melankolik duygularını şiirlerine yansıtmıştır. Bu bağlamda da psikanalistlerin yorumlarına başvurmak gerekir, öyle ki Freud'a göre melankoli, bir kaybın ardından yaşanan yasin bitmemesi sonucunda ortaya çıkar. Freud "Yas ve Melankoli" adlı çalışmasında melankoliye kapılan kişinin bazen kaybın ne olduğuyla ilgilenmeden, farkına bile varmadan, hatta sorgulamadan bitimsiz bir hüznün, duyarsızlık ve karamsarlık sürecini deneyimlediğini anlatmıştır (2013: 243-244). Ayrıca Freud yas ile melankoli arasındaki farkı açıklarken melankolide, kişinin "öz saygısının bozul[duğunu]", yasta ise böyle bir durumun olmadığını ifade etmiştir (2013: 15). Freud'un görüşlerini yorumlayan Darian Leader; yas sürecinde kişinin kaybettiği şeyin farkına vardığını fakat melankolide, kişinin kaybettiği şeyin ne olduğunu bilecek hâlde olmadığını vurgulamıştır. Dolayısıyla yasta, kaybedilen kişi karşısında duyulan keder ve kaybeden kişinin kaybedilene dair anıları ön plandayken melankolide ise kaybeden kişinin huzursuzluğu, karamsarlığı öne çıkmaktadır (2018: 61). Annesinin kaybıyla başlayan yasinin melankoliye dönüştüğü anlaşılan Neriman Hikmet'in de şiirin bilhassa geceyle ilgili bölümlerinde kederinin çoğaldığı söylenebilir. Ahmet Hâşim'in şiirlerinde de akşam vakti, ölümün akla geldiği ve melankolinin en çok arttığı zaman dilimidir. Karanlığın çökmesiyle gecenin sessizliğe gömülmesi yalnızlığını ve öksüzlüğünü hatırlatıp Neriman Hikmet'in hüznü kapılmasına neden olmaktadır:

"Uyandığımda vakit geceyarısı idi.

Ruhum gene bir hayal filimini çevirdi...

İşte bir çılgın gibi ilerliyoruz hızla

Gece rengi de tatlı... Sema süslü yıldızla

Bir yanda dübbükber bir yanda dübbüasgar³

Gri krepmura⁴ sanki yağmış elmas kar...

Ağlayan gönüllerin buharıdır kehkeşan.

³ Dübbükber ve Dübbüasgar: Büyükayı ve Küçükayı takımyıldızları

⁴ Krep demor: Gösterişli ve hafif, satene yakın bir kumaş türü, Şiirde gökyüzü parlaklığıyla krep demor kumaşına benzetilmiştir.

Ay perişan bir yolcu böyle bizimle koşan
Gecenin ucu acap bitecek hangi yolda
Benim karanlık kalbim bari aydınlık ol da
Ruhum gece hüsnünü seyretsin doya doya
Bilmem ıstırabımı renklemiş hangi boya?"

(Neriman Hikmet 1932: 7-8).

Gecenin ilerleyen saatlerinde melankolisinin artmasıyla ay ile arkadaşlık eden ve yıldızlarla teselli bulan şair; iç dünyasının karanlığını gökyüzünün ışığıyla aydınlatmaya çalışır. Hâşim de sembolizm ve empresyonizmin izlerini taşıyan⁵ şiirlerinde gökyüzünü, yıldızları, ayı tasvir ederken tabiatın kendi ruhundaki yansımaları da aktarır. Bilindiği üzere akşam üstü ve gece saatleri melankolinin melankolik kişinin huzursuzluğunun arttığı zaman dilimleridir. Yine gecenin, bilinç altının karanlık yönlerini simgelediğini, gecenin karanlığında parlayan yıldızların ise bilinç altında keşfedilen düşüncelere, anılara ve duygulara karşılık geldiğini söylemek gerekir. Bu bağlamda şiirdeki “uyandığım” ifadesi de önemlidir. Zira şair, bilinç altındaki düşüncelerini ve duygularını “uyanarak” bilince taşımış, uzun süredir bastırıldığı duygularla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Öksüzlüğünün ve yalnızlığının farkına varması da böyle bir uyanma hâline karşılık gelir. Nitekim şiirin son kısmında Konya’ya ulaşan ve sevdiklerini karşılamak üzere garın önüne gelen yolcuların arasında tek başına kalan şair, karşılayacak kimsenin olmadığını hatırlayarak “Beni karşılayan yok ne gözlerim eş arar / Biricik bekleyenim kapıda otobüs var” (Neriman Hikmet 1932: 11) mısralarıyla yalnızlığın kendisini çok üzdüğünü dile getirmiştir. Bu cümleler onun yaşadığı kederin ironiyle harmanlanıp sözcüklere dökülmüş hâlidir.

Şair, *Konya Yolunda Tahassüsler* kitabında yer alan “Son Tren” adlı şiirde ise gece saatlerinde bir tren istasyonunda yolculuk yapan insanlar arasındaki duygudaşlığı konu edinir. Şiirde trenle seyahat eden yolcular, farklı amaçlarla bu yolculuğa çıkmış olsa da hepsinin ortak arzusu evine dönebilmektir. Fakat bu sefer şiirin odağında işçi sınıfı vardır. Şair, istasyon çalışanlarının uykusuz gecelerini ve nöbet tutan memurların uzun mesailerini anlatırken “son trenin yolunu uykusuz saatlerce gözleyen makasçı” ifadesiyle istasyon işçilerinin zorlu hayatına parantez açar (Neriman Hikmet 1932: 14). Neriman Hikmet, demiryolu işçilerinin yaşamlarını bir istasyon çalışanının kızı olarak yakından tanıdığı için şiirinde kendi tanıklıklarını gerçekçi bir üslupla yansıtır. Şiirde geçen “soluk ümit”, “uykusuz saatler”, “yorgun hırlayış”, “gece garipleri” gibi tamlamalarla işçi sınıfının yoksulluğu, yorgunluğu, mutsuzluğu vurgulanarak yüzeysel de olsa sınıf

⁵ Ahmet Hâşim’in etkilendiği akımlara dair detaylı inceleme için bakınız: Özmen, Kemal. (2010). “Ahmet Hâşim’in Sembolizmi: Yeni Bir Şiirsel İdealizm”. ss. 99-124 içinde *Modern Türk Şiirinde Fransız Etkileri*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

çatışmasına yer verildiği söylenebilir. Bu ifadeler, işçi sınıfının zorlu yaşam koşullarına, toplumsal ve ekonomik eşitsizliğe işaret eder:

“Boşalan istasyonun etrafında bu gece
Bir soluk ümit gibi ışıklar titreşiyor
Son trenin yolunu uykusuz saatlerce
Gözleyen makasçı da sobasını eşiyor.

(...)

Yorgun hırlayışlarla son tren gelip durdu
Bir ışık kümesile yırtarak karanlığı
Derin sükûtu bozup bağdaş kurup oturdu;
Bu gece garipleri, doldurdu sahanlığı.
Bir dakika durduktan sonra bağrıışmalar:
–Naz etme haydi çabuk kampana kampanacı
Ardı sıra bir sürü günlük çağrıışmalar
Makinist düdüğünü öttürdü acı acı...”

(Neriman Hikmet 1932: 14).

Yine “gözlerinde şikâyet akisleri parlayan son trenin yolcuları” ifadesiyle gece geç saatlere kadar ağır işlerde çalışan ve uzak dahi olsa evine trenle gidip gelmek zorunda olan düşük gelirli insanlar kastedilmektedir:

“Son trenin yolcuları gidiyor akın akın
Parlıyor gözlerinde şikâyet akisleri
Kiminin evi uzak kiminin evi yakın
Hepsinin bir noktada toplanıyor hisleri...”

(Neriman Hikmet 1932: 14).

“Konya Yolunda Tahassüsler” şiirinde olduğu gibi bu şiirde de bir tren garı merkeze alınır. Ancak şair artık trenlerin kendi duygu dünyasındaki karşılığını, annesizliğini ve melankolisini anlatmaktan ziyade; işçi sınıfının sıkıntılarını aktarmaya başlamış, dolayısıyla bireysel konulardan toplumsal konulara geçiş yapmıştır. Söz konusu şiir; şairin ilerleyen dönemde benimseyeceği sol görüşe hazırlık yaptığı evrenin ürünü olduğu

için kısa bir süre sonra etkisi altına gireceği sosyalist düşüncenin ilk izlerini taşımaktadır da denilebilir.

Neriman Hikmet'in trenleri konu ettiği bir başka şiiri, 1935 yılında yayımladığı *Tren* adlı eserinde yer alan "Tren" şiiridir. Açık bir şekilde görüleceği üzere Nâzım Hikmet'in "Makinalaşmak" şiiri etkisinde yazılan bu şiir gerek serbest nazımla kaleme alınması gerek şekil unsurları gerekse sözcük seçimi açısından "Makinalaşmak" şiiriyle yoğun bir benzerlik taşımaktadır. Şair, treni sembol olarak kullanarak bu devasa makinelerin gücünü anlatırken makineleşme çağının övgüsünü yapmaktadır. Trene "Koca oğlan" diye seslenen Neriman Hikmet'in; durmaksızın hızlı şekilde yoluna devam ettiği için trenleri güç, irade ve kararlılığın sembolü olarak gördüğü söylenebilir. Yine trenlerin hızını "çelik iradelerin en haşmetlisi" şeklinde tanımlamaktadır:

"Bütün hızınla son süratinle git.

Çek bu demir yolları çek,

Bu yollar çekildikçe uzayıp gidecek.

O zifiri dumanları boşluklara savur

Ardına bakma, koş ilerle...

Önün nur.

'Duuuuuurrrr!..'

Diyene bir tekme vur,

Ez geç...

Sendeki hız,

Çelik iradelerin en haşmetlisi.

Hedefin ileri...

Everestleri aş, kucakla mesafeleri.

Geçtiğin yerlerde... durma, uzaklaş.

Dâima yaklaş:

Son istasyona.

Senin gürültün, sesin...

Boşlukta gümbürdesin:

Tiki, tiki, tak!

Tak!...

Tak!...

Tiki,

Tak!..." (Neriman Hikmet 1935: 4).

1930'ların bilim ve teknolojisi dikkate alındığında trenler, üstün olanaklara sahip bir ulaşım aracıdır. Bu nedenle trenler, sanayileşme sürecinin tamamlandığı, ekonomik açıdan gelişmiş ve refah içinde yaşayan ülkeleri sembolize etmektedir. Nâzım Hikmet'in fütürizm etkisinde kaleme aldığı "Makinalaşmak" şiirinde olduğu gibi Neriman Hikmet de şiirinde gelişmiş bir ülkede yaşayabilme hayalini dile getirir. Zira şiirin son dizelerinden de anlaşılacağı üzere şair, aslında trene değil Türk toplumuna seslenmektedir:

"Şimşek ol, yıldırım ol

Hep ileri,

İleri...

Ak,

Bir yılan gibi kıvrılarak" (Neriman Hikmet 1935: 4).

Trenlerden ilham alarak topluma direktifler veren şair; insanların geriye bakmadan, durdurmaya çalışanlara aldırmandan bilimin, teknolojinin yolunda hızla ilerlemesini arzulamaktadır. Dolayısıyla trenlere odaklandığı bu üçüncü şiirde şairin, sosyalist düşüncede olgunlaşma sürecine girerek tamamen topluma yöneldiğini, Nâzım Hikmet'in de etkisiyle sosyalizmin bilinçli bir savunucusu olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Neriman Hikmet; süreli yayınlarda yayımladığı hikâyeleri ve röportajlarıyla tanınmış bir yazar, sol hareketin içerisinde aktif olarak yer almış bir gazeteci olmasının yanı sıra Cumhuriyet döneminin ilk şair kadınlarından biridir. 1930'larda *Konya Yolunda Tahassüsler* ve *Tren* adıyla peş peşe iki şiir kitabı yayımlanan şairin şiirleri felsefi açıdan derin, ifade gücü bakımından güçlü olmasa da samimi ve lirik bir anlatıma sahiptir. Neriman Hikmet'in şiirlerinde yolculuk, zaman, öksüzlük, ölüm, yalnızlık gibi izlekler ağırlık teşkil etmekle birlikte, onun şairliği bireysel konulardan toplumsal meselelere uzanan bir çizgide ilerlemiştir. Şairin iç dünyasından kaynaklanan duygusal yoğunluğun ağır bastığı şiirler *Tren* ile birlikte yerini yavaş yavaş toplumcu yönünün ortaya çıktığı, sol görüşünün belirginleştiği şiirlere bırakmıştır.

Bu çalışmada Neriman Hikmet'in iki şiir kitabı merkeze alınarak trenleri anlatan fakat farklı duygularla yazılan üç şiiri incelenmiştir. 1932'de yayımladığı *Konya Yolunda Tahassüsler* kitabının aynı adı taşıyan ilk şiirinde trenler; Neriman Hikmet için memleketi

Konya'ya duyduğu özleme, annesini olan hasretine ve melankoliyle hatırlanan çocukluğuna karşılık gelir. Aynı kitabın “Son Tren” şiirinde ise trenden gece geç saatlerde inen işçiler ile yoksul kesimi anlatacak ve melankolik ruh hâlini terk edecektir. Bu şiir onun sosyalizme duyacağı ilginin habercisi olarak da kabul edilebilir. Nitekim 1935'te yayımladığı *Tren* adlı kitabında bulunan ve kitapla aynı adı taşıyan şiirinde, tren bir sembol görevi yüklenecek ve bu noktadan sonra şair için makineyi, sanayileşmeyi, bilim ve teknolojiyle gelişip büyüme, dolayısıyla sosyalizmi temsil edecektir. Şairin trenlere odaklanan üç şiirinde yavaş yavaş değişen düşünce evrenini ve farklılaşan duygulanımlarını görmek mümkündür. Bu bağlamda onun trenlere yer verdiği ilk kitabındaki şiiriyle Ahmet Hâşim'in etkisinde olduğunu söylemek gerekir. Hâşim gibi kendisinin de annesini erken yaşta kaybetmesi onun kurduğu bu duygudaşlığın nedenini açıklamaktadır. Hâşim gibi akşam ve gece saatlerinde melankolisi artarak gökyüzüyle, ayla, yıldızlarla teselli bulmaktadır. Bununla birlikte özellikle ikinci kitabını yazdığı dönemde sol görüşün etki alanına girmeye başlayan şairin bu eserdeki “Tren” şiiri Nâzım Hikmet'in “Makinalaşmak” şiirini hatırlatmaktadır. Gerek ifade şekliyle gerek biçimsel özellikleriyle Nâzım Hikmet'in “Makinalaşmak” şiirine çok benzeyen “Tren” şiiri Neriman Hikmet'in sanat anlayışının toplumcu gerçekçi bir çizgiye evrildiğini göstermektedir. *Tren*'den sonra başka şiir kitabı yayımlamamış olması toplumculuğunu hikâyeye, roman gibi diğer edebî türlerle devam ettirme kararı aldığını da göstermektedir. Nitekim şiir dışında yazdığı türler de bu dönemden sonra ağırlık kazanacaktır.

Ataerkil toplum anlayışının bir uzantısı olarak şair kadın sayısının az olduğu bir dönemde Neriman Hikmet'in çok genç yaşta şiirler yayımlayarak şair kimliğiyle var olmaya çalışması bu yazının yazılmasında itici güç olmuştur. Onun iki şiir kitabıyla edebiyat dünyasında kendini kanıtlamak istemesi; toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve ataerkil toplumun sert kaidelerinin üstesinden gelmeye yönelik bir direniş örneği olarak da değerlendirilebilir. Bu yazıda Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eserler yayımlayan, sonrasında unutulmaya terk edilen bu şair kadınının üzerindeki tozlu zaman perdesi bir nebze de olsa aralanmıştır fakat Neriman Hikmet'in edebiyat tarihinde hak ettiği yeri alması için daha fazla ilgi ve çabanın gösterilmesi gerektiği açıktır. Neriman Hikmet'in eserleri daha yakından incelenmeli, şairliği daha çok konuşulmalı ve bu şekilde edebiyat dünyasındaki varlığı daha fazla vurgulanmalıdır.

Kaynakça

- Ağaoğlu, N. ve Saral, Z. (2013). “Neriman Hikmet”. s. 332 içinde *Edebiyatımızda Kadın Yazarlar Sözlüğü*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Bora, T. (2022). “Kadın Kadındır”. *Birikim*.
<https://birikimdergisi.com/haftalik/10944/kadin-kadindir> (Erişim tarihi: 21.05.2023).

- Behmoaras, L. (2008). *Suat Derviş/Efsane Bir Kadın ve Dönemi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Freud, S. (2013). *Metapsikoloji*. Çev. Emre Kapkın ve Ayşen Tekşen. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Leader, D. (2018). *Depresyon/Yas ve Melankoli*. Çev. Ayça Göçmen. İstanbul: Encore Yayınları.
- (Odyakmaz) Nevzad Sudi. (2004). *Küllük Anıları*. İstanbul: Mephisto Yayınları.
- (Öztekin) Neriman Hikmet. (1932). *Konya Yolunda Tahassüsler*. İstanbul: Burhaneddin Matbaası.
- (1935). *Tren*. İstanbul: Tecelli Matbaası.
- Gülen Eyi, A. (2020). “Tahir Şilkan: Neriman Hikmet’i Suat Derviş’ten Ayrı Düşünme Mümkün Değil”. *Sanat Kritik*. <https://sanatkritik.com/soylesi/tahir-silkan-neriman-hikmeti-suat-dervisten-ayri-dusunmek-mumkun-degil/> (Erişim tarihi: 19.05.2023).
- Tonga, N. (2020). “Neriman Hikmet”. *TEİS*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/neriman-hikmet> (Erişim tarihi: 19.05.2023).
- Varlık, B. (2020). “Yeni Edebiyat-I”. ss. 9-26 içinde *1940’ların Dergileri*. C. II. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Yalçın, M. (Ed.). (2010). “Neriman Hikmet”. s. 751 içinde *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. C. I. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.